

Rapport Landskap 18/08

Tilleggsutredning II Kulturminner og kulturmiljø

420 kV-ledning Ørskog – Fardal

September 2008

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD OG INNLEDNING	2
SAMMENDRAG.....	3
INNLEDNING	4
ARBEIDSOPPLEGG OG METODE	4
VERDI- OG OMFANGSVURDERING AV KULTURMINNER OG KULTURMILJØ	5
Verdivurdering av kulturminner/-miljø i tilknytning til de ulike lokaliseringalternativene for transformatorstasjon i Åskåra/Ålfoten	5
OMFANGSVURDERING AV DE ULIKE STASJONSLOKALITETENE FOR KULTURMINNER OG KULTURMILJØ	9
KONSEKVENNS FOR KULTURMINNER OG KULTURMILJØ VED DE NYE STASJONSLOKALITETENE.....	11
OPPSUMMERING/KONKLUSJON.....	11

FORORD OG INNLEDNING

I forbindelse med ny 420 kV-ledning på strekningen Ørskog-Fardal er Statnett SF bedt om å utarbeide en tilleggsutredning for alternativ plassering av transformatorstasjon ved Ålfoten i Bremanger. Stasjonsalternativene med aktuelle traséforslag er beskrevet i notat fra Statnett datert 08.09.08. Seks alternative stasjonslokalteter og en ny ledningstrasé skal vurderes inkludert den tidligere vurderte stasjonsplasseringen i Førdedalen.

Denne tilleggsvurderingen er basert på tidligere befaringer og utredning for Kulturminner og kulturmiljø utført av NIKU høsten 2006 samt tilleggsvurdering utført av NIKU i januar 2008. Tilleggsutredning II må ses i sammenheng med disse tidligere utredningene.

Rapporten er utarbeidet av Sveinung Krokann Berg.

Oslo, september 2008

SAMMENDRAG

Undersøkellesområdet

De seks stasjonsalternativene ligger mellom Dalsetevatnet i vest og Dauremålsvatnet i øst i Bremanger kommune innenfor det som betegnes som seksjon 2 på strekningen Ørskog-Fardal. De seks alternative stasjonsplasseringene medfører ulike løsninger for ledningstrasé samt anleggsveg til transformatorstasjonen, men alle ligger innenfor området som tidligere er utredet i forhold til kulturminneverdier og berører kulturmiljøene 2.6-2.10 i hovedrapporten.

Et nytt traséalternativ mellom Sigdestad og Litlevatnet ligger noe lengre nord enn tidligere utredede traseer, men berører kun kulturmiljøer som tidligere er vurdert.

Metode og datagrunnlag

Metoder for vurdering av verdi, omfang og konsekvens er som i hovedrapporten basert på Statens vegvesens Håndbok 140 (2006), samt gjeldende metoder og retningslinjer for konsekvensutredning angitt ved Miljøverndepartementet og Riksantikvaren.

Datagrunnlaget bygger på registre for kulturminner, litteraturstudier, lokale informanter, Statnetts grunnlagsmateriale og NIKUs befaringer i planområdet.

Vurdering av verdi, omfang og konsekvenser

Kun kulturmiljøer som berøres av de nye stasjonsalternativene og justerte trasealternativer er vurdert i denne tilleggsrapporten. Omfang er angitt i henhold til en skala fra intet omfang (0), lite negativt (-), middels negativt (--) til stort negativt (---), mens konsekvens er angitt fra ubetydelig (0), liten negativ (-), middels negativ (--) til stor negativ (---).

Konsekvensanalysen forsøker å visualisere graden av konflikt ved gjennomføringen av tiltaket vurdert opp mot graden av verdi tilskrevet kulturminner og kulturmiljøer langs de ulike veg- og ledningstraseene og stasjonsplasseringene.

Verdi-, omfangs- og konsekvensvurdering av kulturminner og kulturmiljøer som berøres i de ulike stasjonsalternativene i Ålfoten, Bremanger

Nr	Navn	Verdi	Omfang						Konsekvens					
			A	B	C	D	F	H	A	B	C	D	F	H
1	Ålfoten	Middels	0	0	0	-	---	0/-	0	0	0	-	---	0/-
2	Førde	Middels	--	-	--	-	-	0	-	-	--	-	-	0
3	Førdsætra	Liten	--	-	-	-	0	0	-	-	-	-	0	0
4	Myklebustsætra/ Vikasætra	Stor	0	0	0	0	0/---	0/---	0	0	0	0	0/---	0/---
5	Dalsete	Middels	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Konklusjon

De nye lokaliseringalternativene for trafostasjon i Ålfoten/Åskåra berører ingen nye kulturmiljøer utover de som tidligere er vurdert, men stasjonene og inngrepene i landskapet vil i ulik grad bli synlige og berøre kulturmiljøene i det aktuelle området. Anleggsvegene vil for enkelte av stasjonsalternativene medføre inngrep i nærheten av enkelte kulturmiljøer.

Konsekvensvurdering for kulturminner og kulturmiljøer ved de ulike stasjonsalternativene i Ålfoten/Åskåra, Bremanger				
Trafo- og traséalternativ		Omfang	Konsekvens	Rangering
A	Veg A	Middels negativt	Middels negativ	4
	Veg B	Middels-lite negativt	Middels-liten	2
B		Middels-lite negativt	Liten negativ	1
C		Middels-stort negativt	Middels negativ	6
D		Middels negativt	Middels-liten negativ	3
F	1.11.1-1.11-1.0	Stort-middels negativt	Stor negativ	7
	1.11.2	Stort-middels negativt	Stor negativ	9
H	1.11.1-1.11-1.0	Middels-stort negativt	Middels negativ	5
	1.11.2	Middels-stort negativt	Stor negativ	8

Med vekt på den visuelle effekten for berørte kulturminner og en samlet vurdering av trafoplassering, anleggsveg og ledningstrasé framstår lokaliseringsalternativ B som det mest fordelaktige for kulturminner og kulturmiljø.

INNLEDNING

Bakgrunn og formål

Rapporten er utarbeidet på oppdrag for Statnett SF i forbindelse med krav om tilleggsutredning for nye lokaliseringsalternativer for transformatorstasjon i Ålfoten/Åskåra. Denne tilleggsrapporten må ses i sammenheng med de tre rapportene som ble utarbeidet ifm hovedutredningen høsten 2006 og tilleggsutredning utarbeidet i januar i 2008. Utredningen av konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø er en av 5 tematiske delutredninger som skal dekke Statnetts behov for konsekvensutredning knyttet til utbyggingen. Utredningen skal sammen med de øvrige tematiske delutredningene tjene til en best mulig lokalisering av fysiske inngrep i terrenget.

I tillegg til stasjonsplassering utredes tilhørende anleggsveier samt et nytt alternativ for ledningstrasé mellom Sigdestad og Litlevatn på nordsiden av Myklebustdalen.

ARBEIDSOPPLEGG OG METODE

Befaringer og registreringer

Befaring ble gjennomført i forbindelse med hovedutredningen i 2006 og tilleggsutredningen i 2007 med NIKU, Statnett og flere av de andre utrederne representert. Samtlige kulturmiljøer som berøres av de nye stasjonslokalitetene ble befart og regnes som tilstrekkelig registrert i forbindelse med vurdering av omfang og konsekvens knyttet til de nye alternative stasjonsplasseringene.

Grunnlagsmaterialet

Datagrunnlaget bygger primært på følgende kilder:

- Register og kartfesting av før-reformatorkiske kulturminner (Askeladden/ØK)
- Register over nyere tids kulturminner (Sefrak)
- Litteraturstudier
- Nettsider

- Kontakt med nøkkelpersoner i berørte kommuner/fylkeskommuner
- Opplysninger fra lokale informanter
- Forarbeid og grunnlagsmateriale fra Statnett
- NIKUs befaringer langs traséalternativene

Datagrunnlaget vurderes som tilstrekkelig for konsekvensutredning.

VERDI- OG OMFANGSVURDERING AV KULTURMINNER OG KULTURMILJØ

En redegjørelse over kjente kulturminner og -miljø i undersøkelsesområdet er etablert ved hjelp av skriftlige kilder, informantopplysninger og NIKUs befaringer. Vurderingene er hovedsakelig gjort med hensyn til visuelle konsekvenser, men også ift arealbruk og ev konflikt med annen bruk som kan bidra til å aktivere og opprettholde kulturmiljøer.

I viker og dalfører hvor dagens gårds- og tettstedsbebyggelse er etablert, er det potensial for funn av automatisk fredete kulturminner i form av bosetningsspor og graver fra forhistorisk tid, hovedsakelig under flatmark. I seterområdene er det *generelt* store sjanser for å finne eldre utmarksminner.

Trafolokalisering, mastepunkter og kabelspenn vil i ulik grad påvirke kulturmiljøene som berøres direkte eller visuelt. Det antas at stasjoner og mastepunkter kan plasseres uten å berøre kulturminner direkte, men innenfor nærvirkningssonen på 200 m på hver side av kraftledningen er potensialet for direkte skade i anleggsperioden betydelig. Den visuelle innvirkningen knyttet til driftsfasen vil være knyttet både til mastene og til kabelen og i mange tilfeller også til ryddebelte og inngrep som er gjort i anleggsfasen. Anleggsvei til trafostasjoner har krav til bredde og stigning som medfører inngrep i landskapet utover det som direkte berøres av trafostasjonen. En generell antikvarisk holdning er at en parallellføring med allerede eksisterende kraftlinje gir mindre negativt omfang enn der kraftlinjen blir lagt i ny korridor.

Kulturmiljøene som omtales i denne tilleggsutredningen er tidligere verdivurdert, men vurderes her i forhold til endret omfang og konsekvens i forbindelse med de nye alternativene for stasjonsplassering.

Verdivurdering av kulturminner/-miljø i tilknytning til de ulike lokaliseringalternativene for transformatorstasjon i Åskåra/Ålfoten

1. Ålfoten (Bremanger)

Bygda Ålfoten ligger innerst i fjordarmen Ålfotfjorden og er kjent for jakt og Åskåra kraftverk.

Ålfoten kirke er den eldste trekirken i Nordfjord, bygget i 1610 på tuftene til en gammel stavkirke.

Ålfoten har relativt ensartet bebyggelse med flere eldre hus i sveitserstil. Stedet er bebodd og i drift, flere eldre hus renoveres. Her finnes steingjerder og beitemark.

Ålfoten, foto:<http://www.visitbremanger.no>, 26.09.06

Kvalitet: Ensartet bebyggelse, men med innslag av moderne bygninger og våningshus. Renovering av eldre hus og institusjoner som skole, grendehus og butikk, gjør stedet levende og gir det opplevelsesverdi.

Verdi: Middels

2. Førde (Bremanger)

Gårdsbruk innerst i Førdspollen.

Førde Foto: NIKU 2006

Kvalitet: Vanlig forekommende gårdsområde med blandet bebyggelse og ordinært jordbrukslandskap. Øvrebø gård har et urørt preg og har noe kulturmark.

Verdi: Middels

3. Førdssætra (Bremanger)

Førdssætra hører til gården Førde i Ålfoten. Det er lange beitetradisjoner i området og fortsatt går mange ungdyr og storfe her på sommerbeite. Dyrene blir kjørt inn på traktorvei som går forbi setra, og beiter helt fram til Hjelmevatnet. To eldre bygninger står igjen, samt en nyere hytte. Området er gjengrodd.

Førdssætra Foto: SKB/NIKU 2007

Kvalitet: To eldre bygninger står igjen og gir stedet en viss tidsdybde. Ny hytte trekker kvaliteten ned.

Verdi: Liten

4. Myklebustsetra og Vikasetra (Bremanger)

Seterområde

Myklebustsetra og Vikasetra ligger ved Sætravatnet på veien mellom Ålfoten og Svelgen. Setrene er med i nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap og er valgt ut fordi de representerer et karakteristisk stølsanlegg med godt bevarte bygninger. Her finnes mer enn 30 stølshus; 10 fjøs, 10 sel og 10 løer og en godt nedbeitet stølsvoll. Selene hadde grue og ljore i taket. På det meste ble Myklebustsetra delt mellom 12 brukere fra Myklebust. Myklebustsetra ble brukt som sommerseter og en stor del av arbeidet gikk ut på å produsere ost og smør. Etter at meieriene kom, ble seterdriften gradvis avviklet i store deler av Sogn og Fjordane, men Myklebustsetra og Vikasetra ble holdt i drift pga sin beliggenhet rett ved bilveien. Melken ble hentet rett fra setra. Området er en av de største stølsgrendene i fylket og drives på autentisk vis i sommersesongen. Omkring førti kyr beiter her i to måneder hver sommer. I 1994 ble seteren opprustet og det ble investert i dieselaggregat for å gjøre driften enklere. Stedet er et populært turmål og brukes aktivt i hjortejaktssesongen.

Slått på Myklebustsetra 1930-40,
foto:<http://www.sffarkiv.no>, 19.10.06

Myklebustsetra, foto: NIKU 2006

Kvalitet: Stølsområde er stort sett intakt og har stor pedagogisk verdi og tidsdybde. Aktiv stølsdrift holder stedet i hevd.

Verdi: Stor

5. Dalsete (Bremanger)

Seterområde

Området har fått nye hytter, men de er holdt i samme størrelse som stølshusene. Det blir fortsatt støla i Myklebustdalen opp til Dalsetevatnet.

Kvalitet: Strukturen er bevart, men nye hytter trekker områdetets kvalitet noe ned. Aktivt beiteområde.

Verdi: Middels

OMFANGSVURDERING AV DE ULIKE STASJONSLOKALITETENE FOR KULTURMINNER OG KULTURMILJØ

Alternativ A: Førdedalen vest (tidligere vurdert alternativ)

Trafo:

Transformatorstasjonen vil ligge delvis skjult i terrenget sør-øst for Førdesætra og ikke påvirke bebyggelsen direkte. Den vil ikke være synlig fra bebyggelsen i Førde og dermed ikke påvirke gården og opplevelsen av kulturlandskapet direkte. Nærhet til trafoen og kan redusere framtidig utnyttelse og bruk av sæterområdet til formål som ville aktivere dette som ressurs.

Veg:

Anleggsveg med hvileskjær rett nordvest for det dyrkede arealet tilknyttet Førdegårdene innerst i Førdspollen vil kunne bli et synlig inngrep i kulturlandskapet.

Ledningstrasé:

Ny 420 kV-ledning vil gå tilnærmet parallelt med dagens 132 kV og vil være godt synlig i bakkant av Førdegårdene. Parallellføring med eksisterende trasé anses generelt å foretrekke framfor ny trasé.

Samlet omfang: Middels negativt

Alternativ B: Førdedalen midtre (sør for elva)

Trafo:

Trekkes lengre unna Førdsætra enn alternativ A og skjules dermed ytterligere i terrenget fra seterområdet.

Veg:

Vegen vil delvis følge eksisterende traktorveg og samtidig gå parallelt med ledningstraseen og dermed i større grad oppfattes som del av ledningsgata enn som eget element. Denne vegløsningen kan også benyttes for alternativ A.

Ledningstrasé:

Samme ledningsføring som i A

Samlet omfang: Middels-lite negativt

Alternativ C: Førdedalen øst (Førdepollen)

Trafo:

Plasseringen helt nede ved Førdspollen vil både eksponere trafostasjonen for de som bor i Førde og være et betydelig inngrep i landskapsrommet som utgjør kulturmiljøet og bygda Førde. Stasjonen vil være godt synlig i innkjøringen fra Sigdestad til Førde og fra Sigdestadnakken og fjellområdene på sydsiden av Ålfoten. Plasseringen medfører innløsning av et bolighus og to hytter med begrenset kulturhistorisk verdi.

Veg:

Ny anleggsveg vil ikke være nødvendig.

Ledningstrasé:

Samme ledningsføring som i A

Samlet omfang: Middels-stort negativt

Alternativ D: Åskåra øst (Førdepollen)**Trafo:**

Trafoplasseringen medfører store skjæringer i terrenget, og både trafo og skjæring vil være eksponert spesielt mot Førde. Plasseringen i nordvest-helling medfører likevel at inngrepet skjules noe mot fjellside og vegetasjon som bakgrunn og samtidig ligger i nærheten av Åskåra Kraftverk og dermed i større grad kan framstå som et samlet kraftanlegg.

Veg:

En kort atkomstveg etableres fra eksisterende veg og vil ikke medføre betydelige endringer utover de skjæringene som følger anleggelse av trafo.

Ledningstrasé:

Samme ledningsføring som i A med noen små justeringer av dagens 132 kV-ledning inn til stasjonen

Samlet omfang: Middels negativt

Alternativ F: Svinevika**Trafo:**

Trafo og omfattende skjæring i terrenget vil være svært eksponert mot kulturmiljøene i Ålfoten og Sigdestad og vil også være synlig fra riksvegen. Etablert badeplass i Svinevika vil neppe overleve ved siden av trafoen.

Veg:

Ny anleggsveg vil ikke være nødvendig, men eksisterende veg mellom Åskåra Kraftverk og Øksneelvane Kraftverk vil måtte legges om på en kortere strekning forbi trafostasjonen og medføre ytterligere skjæringer i terrenget.

Ledningstrasé:

To alternative ledningsføringer er aktuelt vestover fra stasjonen. Alternativ 1 følger samme trasé som den tidligere omsøkte (dvs samme som A-D-alternativene), mens et nytt alternativ (1.11.2) forelås lagt parallelt med dagens 132 kV-ledning over Førdepollen, krysser Sagelva, riksvegen og Myklebustdalen og følger nordsiden av Myklebustdalen forbi Myklebustsætra før den igjen krysser riksvegen og møter dagens 132 kV-ledning ved Litlevatnet. Dette nye alternativet vil være synlig vest for Ålfoten og Sigdestad, men det mest omfattende visuelle inngrepet vil være strekningen langs nordsiden av Myklebustdalen der heimste og ytste Tverrelva skal krysses og ledningen være synlig i bakkant av Myklebustsætra. Dette vil også påvirke Myklebustsætras kontakt med bakenforliggende fjellområde og Sætedalsvatnet.

Samlet omfang: Stort-middels negativt

Alternativ H: Myklebustdalen midtre inkludert nytt traséalternativ 1.11.2**Trafo:**

Trafoen vil ligge delvis skjult i terrenget og ikke være synlig fra Myklebustsætra og Dalsete.

Veg:

Atkomstveg fra riksvegen vest for stasjonen vil ikke være synlig fra Myklebustsætra og Dalsete.

Ledningstrasé:

Samme alternativer som for F

Samlet omfang: Middels-stort negativt

KONSEKVENSN FOR KULTURMINNER OG KULTURMILJØ VED DE NYE STASJONSLOKALITETENE

De nye stasjonslokalitetene med tilhørende anleggsveger og ledningsalternativer berører fem kulturmiljøer som tidligere er verdivurdert, men som berøres på andre måter ved enkelte av de nye alternative lokaliseringene. Konsekvensgraden for kulturmiljøene framkommer ved en sammenstilling av verdi- og omfangsvurderingene. De nye lokaliseringalternativene er vurdert opp mot hverandre og opp mot tidligere utredede alternativ for stasjonslokalisering og kabelføring.

<i>Konsekvensvurdering for kulturminner og kulturmiljøer ved de ulike stasjonsalternativene i Ålfoten/Åskåra, Bremanger</i>				
Trafo- og traséalternativ		Omfang	Konsekvens	Rangering
A	Veg A	Middels negativt	Middels negativ	4
	Veg B	Middels-lite negativt	Middels-liten	2
B		Middels-lite negativt	Liten negativ	1
C		Middels-stort negativt	Middels negativ	6
D		Middels negativt	Middels-liten negativ	3
F	1.11.1-1.11-1.0	Stort-middels negativt	Stor negativ	7
	1.11.2	Stort-middels negativt	Stor negativ	9
H	1.11.1-1.11-1.0	Middels-stort negativt	Middels negativ	5
	1.11.2	Middels-stort negativt	Stor negativ	8

Når det gjelder trafoplassering i Førdedalen (Alternativ A og B) er vegløsning B sør for elva vurdert som den beste vegløsningen både for alternativ A og B som trafoplassering pga hvileskjæret som er nødvendig i vegløsning A. Hvileskjæret anses som såpass uheldig at også alternativ D for trafoplassering (rangert som nr 3) derfor rangeres foran alternativ A med vegalternativ A som løsning (rangert som nr 4).

Det er først og fremst hensynet til Myklebustsetra som gjør at det nye traséalternativet 1.11.2 framstår som lite ønskelig ut fra en kulturmiljøfaglig vurdering av alternativene og at det eksisterende forslaget som tidligere er utredet er å foretrekke.

OPPSUMMERING/KONKLUSJON

De nye lokaliseringalternativene for trafostasjon i Ålfoten/Åskåra berører ingen nye kulturmiljøer utover de som tidligere er vurdert, men stasjonene og inngrepene i landskapet vil i ulik grad bli synlige og berøre kulturmiljøene i det aktuelle området. Anleggsvegene vil for enkelte av stasjonsalternativene medføre inngrep i nærheten av enkelte kulturmiljøer.

Med vekt på den visuelle effekten for berørte kulturminner og en samlet vurdering av trafoplassering, anleggsveg og ledningstrasé framstår lokaliseringalternativ B med anleggsveg som skissert i B-alternativet som det mest fordelaktige for kulturminner og kulturmiljø.

Justeringsforslag og avbøtende tiltak

Generelle avbøtende tiltak vil være å etterstrebe først og fremst en minst mulig direkte ødeleggelse, og i andre omgang en minst mulig visuell forstyrrelse på kulturmiljøene. Reflekshemmende ledninger og tilpasset fargesetting på master kan være slike tiltak.

Trafoplassering vil kun i begrenset grad kunne avbøtes med andre tiltak, men for å begrense den visuelle innvirkningen av trafostasjonen vil det være av betydning at de skjermes i så stor grad som mulig fra

berørte kulturmiljøer ved at skjæringer i så liten grad som mulig eksponeres mot kulturmiljøene og at vegetasjon i så stor grad som mulig beholdes og bidrar til å skjule anlegget.

LITTERATUR

Miljøverndepartementet

2005 *Konsekvensutredninger etter plan- og bygningloven T-1446.*

2006 *Veileder til forskrift om konsekvensutredninger etter plan- og bygningsloven, versjon mai 2006*

Stortingsmelding 29 (1996-97) om "Regional planlegging og arealpolitikk"

Stortingsmelding 58 (1996-97) om "Miljøpolitikk for en bærekraftig utvikling"

Riksantikvaren

1993 *Nasjonale verdier og vern av kulturmiljøer.* Riksantikvarens notater 1 - 1993.

Landskapsavdelingen. Oslo

1995 *Forholdet mellom KU og oppfyllelse av § 9 i Kulturminneloven.* Notat, Landskapsavdelingen

Riksantikvaren. Oslo

2003 *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar,* Veileder, Riksantikvarens rapporter nr 31
2003

Statens Vegvesen

2006 *Konsekvensanalyser.* Nyttårsutgaven. Håndbok 140. *Metodikk for beregning av ikke –prissatte konsekvenser.*

Berg, Einar "Estetikk, landskap og kraftledninger" NVE 1996

Lov om kulturminner (KML) av 09. juni 1978 nr 50 med endringer pr 25. juni 2004

Plan- og bygningsloven (PBL) av 14. juni 1985 nr 77 med endringer pr 24.september 2004

LENKER

<http://askeladden.ra.no>

<http://fylkesatlas.no/> (fylkesatlas for Sogn og Fjordane)

www.gamlenaboar.uib.no/ / www.reiseveska.uib.no (Fornminner og funn i Vestlandfylkene)

<http://www.bremanger.kommune.no>